

INLEIDING

*De enige trots die ik mezelf toesta, is mijn uiterste best doen
om met schoonheid uitdrukking te geven aan wat dan ook.*

[12 augustus 1860 aan Armand Fraisse]

Het is best opmerkelijk dat er nu pas een uitgebreide selectie uit de correspondentie van Charles Baudelaire in Nederlandse vertaling verschijnt, meer dan anderhalve eeuw na de publicatie van *Les Fleurs du mal*, het literaire debuut en tevens meesterwerk van Charles Baudelaire. Maar de plaats die deze ‘poète maudit’ in de Nederlandse letteren inneemt, is nooit overweldigend groot geweest. Onder de Tachtigers was er – afgezien van Frans Erens, die meeslepend over hem schreef – maar weinig belangstelling voor zijn werk, en de eerdere dominee-dichters kunnen om voor zich sprekende redenen helemaal buiten beschouwing worden gelaten. Pas weer een eeuw later, in de jaren tachtig van de twintigste eeuw, zetten verschillende Nederlandse vertalers zich (na een eerdere ontoereikende poging van de Vlaamse Bert De-corte) aan een serieuze vertaling van *Les Fleurs du mal*. Maar er was niemand die de schrijver consequent onder de aandacht bracht, behalve misschien Petrus Hoozemans en een piepjonge Menno Wigman, die de meest bezielde vertalingen van zijn poëzie hebben gemaakt.

En dat voor een dichter die een van de meest invloedrijke en vernieuwende dichtbundels van de Europese en zelfs de wereldliteratuur schreef. Met *Les Fleurs du mal* werd in 1857, in minutieus geconstrueerde sonnetten, de grote stad de Europese poëzie binnengehaald, met alles wat die aan lelijks en

verderfelijks in zich droeg – in een tijd waarin de romantici vooral de natuur en hun eigen weerspiegeling daarin bezongen. Baudelaire schrok niet terug voor gewaagde thema's en verbond het hoge met het lage, het mooie met het lelijke, het goede met het kwade, in gedichten waarin schoonheid en een vroege vorm van symbolisme centraal stonden. Tijdgenoten en latere dichters putten zich uit in superlatieven in een poging het belang van zijn werk te onderstrepen.

In zijn geboorteland valt op hoeveel teksten er over Baudelaire zijn geschreven door medeschrijvers en -dichters, onder wie Verlaine, Proust, Mallarmé en Zola. Schrijvers als Théophile Gautier, Nadar, Philippe Soupault, Jean-Paul Sartre en Yves Bonnefoy wijdden zelfs hele boeken aan hem. Maar ook wereldwijd zijn er veel kunstenaars en musici geweest die in hun werk naar Baudelaire hebben verwezen (in ons land recent nog Marlene Dumas). In die werken en teksten gaat veel aandacht uit naar het leven van de dichter. Baudelaire lijkt niet alleen door zijn werk, maar ook door zijn persoonlijkheid en het pad dat hij bewandelde, tot de verbeelding te spreken, zoals iemand als Vincent van Gogh dat ook doet. Schrijvers en kunstenaars lijken zich met hem te identificeren, wellicht omdat Baudelaire zijn hele leven zo nadrukkelijk zijn plaats als kunstenaar heeft moeten bevechten, tegen de sociale, morele, financiële en psychische stroom in.

Twee gebeurtenissen zijn daarbij cruciaal geweest: allereerst de breuk met de verwachtingen van zijn ouders, prototypen van bourgeois in hun gerichtheid op 'respectabiliteit' en geld, die hem op zijn drieëntwintigste onder curatele hebben laten stellen, iets waar hij zijn hele leven niet meer onderuit zou komen. Daarnaast was er een breuk met de hele burgerlijke maatschappij, die zijn 'bloemen van het kwaad', zo lang en zo zorgvuldig gekweekt, in de knop brak en bestrafte met een veroordeling. Deze twee ingrepen van buitenaf hebben Baudelaire diep gekrenkt, maar niet doen afwijken van zijn streven: leven voor de poëzie.

In de brieven van Baudelaire komen zowel dat vastbesloten streven als de psychologische en sociale kwellingen waarmee zijn dichterschap gepaard ging, duidelijk naar voren. Het is geen louter 'literaire' correspondentie, waarin de schrijver zijn poëtica op eloquente wijze uit de doeken doet, zoals bijvoorbeeld zijn vriend Gustave Flaubert. In Baudelaire's brieven zien we een dichter die naast het schrijven overweldigend veel praktische beslommeringen aan zijn hoofd heeft: hij had permanent geldproblemen, verhuisde meer dan dertig keer in zijn volwassen leven en worstelde met de kloof tussen een grote ambitie en een gebrekkige discipline, die, zo blijkt uit de brieven, al op jonge leeftijd aanwezig was. Voor een beter begrip van de brieven, om ze in hun context te kunnen zien, is het zinvol de belangrijkste gebeurtenissen in het veelbewogen leven van Baudelaire nog eens langs te lopen.

Portret van de dichter als jongeman

Charles Pierre Baudelaire werd in 1821 geboren als kind uit het tweede huwelijk van zijn vader François Baudelaire. François was de enige zoon van welgestelde wijnbouwers, studeerde theologie en filosofie aan de Sorbonne, was daarmee voorbestemd om priester te worden, maar werd huisonderwijzer bij een graaf, waar hij in contact kwam met kunst. Hij trouwde eerst met Rosalie Janin, die net als hij schilderde, en verdiende zijn geld als ambtenaar bij de senaat. In 1805 kregen ze een zoon, Alphonse, en negen jaar later overleed Rosalie.

Op zijn zestigste hertrouwde François met Caroline Dufaÿs, die vierentwintig was en als wees in het gezin van een schoolvriend van François was opgenomen. Uit hun huwelijk werd in 1821 Charles Pierre geboren, vernoemd naar Carolines beide vaders: haar echte vader Charles Dufaÿs en haar stiefvader Pierre Pérignon. Baudelaire herinnerde zich

zijn vader als een grijze man met wie hij door de Jardin du Luxembourg wandelde en die hem vertelde over de standbeelden, maar ook opvliegend reageerde op passerende honden. Hij overleed op zijn achtenzestigste, toen Charles vijf jaar was.

Na dit verlies verscheen er al gauw een nieuwe vaderfiguur in zijn leven: Jacques Aupick, een eierzuchtige militair, die net als Caroline als wees was ‘geadopteerd’ door een bemiddeld gezin, en na een opleiding aan het prestigieuze Saint-Cyr steeds hogere militaire rangen kreeg, tot hij uiteindelijk ‘generaal Aupick’ was. De achtjarige Charles was getuige bij hun huwelijk. Aupick was niet in staat het gevoelige kind en de dichter in wording die Charles was, te begrijpen. Dat dichterschap schemert overigens al door de regels heen in de allereerste brief van de jonge Charles die bewaard is gebleven, en waarin hij in treffende beelden vertelt over een reis naar Lyon met de diligence: de bergen bij zonsondergang noemt hij ‘diepblauw als broeken’, en terwijl hij zich tegen de achterwand van het rijtuig vlijt, bedenkt hij – als een ware bohemien – ‘dat altijd reizen me een mooie manier van leven leek’.

‘The child is father of the man’, zo blijkt ook uit andere brieven uit zijn schooltijd: het meest in het oog springend is de worsteling met discipline, die hem ook in zijn dichterschap parten zou blijven spelen. Het Franse schoolsysteem met zijn landelijke ‘concours’ waar de beste leerlingen van alle scholen op een podium een prijs kregen, voedde meer dan de leerstof zelf zijn ambitie om goede resultaten te behalen (‘ik wil prijzen en ik zal ze krijgen’), maar zijn resultaten waren zeer wisselend. Wel blonk hij regelmatig uit in Franse en Latijnse gedichten. In een andere vroege brief komt zijn rebelse geest naar voren, bij de beschrijving van een ‘groot tumult’ op school in Lyon, nadat een meester een leerling hard had geslagen. Aan zijn zestien jaar oudere (half)broer Alphonse deelt hij trots mee: ‘Ik hoor bij de *rebellen*. Ik wil niet zo’n *hielenlikker* zijn die bang is in een

slecht blaadje te komen bij de frikken.'

Nadat zijn ouders uit Lyon waren terugverhuisd naar Parijs, ging hij naar het zeer prestigieuze Lycée Louis-le-Grand. Aupick had de komst van zijn stiefzoon bij de rector aangekondigd met de woorden: 'Ik heb hier een geschenk voor u, een leerling die uw school eer zal aandoen.' Op deze school krijgt hij een goede band met monsieur Rinn, zijn docent Latijn, die hem als gelijke behandelt en met hem over literatuur en het leven praat. Van deze school herinnerde een medeleerling zich een opmerkelijk fantasievol verhaal dat Charles als tiener schreef, over een marteling die een Romeinse keizer had bedacht: hij sloot mensen op in een ruimte waar vervolgens een sneeuw van rozenblaadjes uit het plafond neerdwarrelde, totdat de mensen stierven in een berg van rozen die langzaam tot het plafond reikte. Is er een mooiere voorbode denkbaar van 'bloemen van het kwaad', van het kwaad dat bloemen kunnen doen?

Als kostschoolleerling miste Charles zijn ouders erg, ook zijn stiefvader, zo blijkt uit diverse brieven. Hij klaagt over te weinig en te korte bezoeken, die hem altijd een 'oneindig plezier' doen, want 'ik hou veel van deze vader'. Dit strookt niet met het gangbare idee dat Baudelaire Aupick altijd als een indringer heeft gezien en hem haatte. Een idee dat ook door Sartre hevig is aangehangen in zijn boek over Baudelaire. De briefwisseling met zijn ouders laat zien dat de verstandhouding pas veel later verslechterde, toen Baudelaire volwassen werd en niet beantwoordde aan zijn stiefvaders burgerlijke idealen van maatschappelijk succes. Maar als kind en als tiener schrijft hij louter positief over Aupick. Op zijn zeventiende noemt hij hem tegenover zijn moeder 'mijn vriend' en schrijft hij: 'Zeg tegen papa dat het laatste gesprek dat we in de bezoekeruimte hadden, me enorm veel plezier heeft gedaan. Dat zal ik zeker ook heel fijn vinden in de vakantie, aangezien we dan iedere dag dat soort gesprekken kunnen hebben.'

Een voorbode van de kunstcriticus die Baudelaire zou

worden, is in die late tienerjaren te zien bij een schoolreisje naar Versailles, waar de koning (Lodewijk Filips I) de school ontvangt. De zeventienjarige Charles heeft veel oog voor de schilderijen, en een uitgesproken oordeel: 'Ik vind al die schilderijen uit de tijd van het Eerste Keizerrijk, die iedereen zo mooi vindt, vaak zo stijf en zo koel; de mensen staan er vaak opgesteld als een rij bomen of als figuranten in een opera.' Met een bescheiden aarzeling voegt hij eraan toe: 'Het is natuurlijk belachelijk dat ik zo praat over zulke beroemde schilders uit het Eerste Keizerrijk; misschien praat ik onzin; maar ik vertel alleen maar wat mijn indruk is.'

Aupicks belofte dat Charles een 'geschenk' voor de school is, wordt niet ingelost, want hij wordt van deze school verwijderd nadat hij heeft geweigerd een briefje dat een klasgenoot hem had gegeven aan de leraar te overhandigen. In plaats daarvan slikte hij het in en antwoordde brutaal dat hij nog liever welke straf dan ook zou ondergaan dan het geheim van een kameraad prijs te geven. Een fraai staaltje karakter, waarin hij liet zien dat hij loyaliteit verkoos boven onderdanigheid en gehoorzaamheid. Uiteindelijk haalt hij als externe leerling op eigen kracht het baccalaureaatsexamen.

Maar ook na afronding van zijn school zal hij de 'gouden dromen van een stralende toekomst' die zijn ouders voor zich zagen, niet waarmaken. 'Wat zijn we geschrokken toen Charles niets wilde weten van wat we voor hem deden, op eigen wieken wilde drijven en schrijver wilde worden!' schrijft zijn moeder na zijn dood aan Baudelaires goede vriend Charles Asselineau. 'Wat een teleurstelling voor ons tot dan toe zo gelukkige gezin!'

Glibberig plaveisel

Ongetwijfeld op aandringen van zijn vader en zijn zestien jaar oudere halfbroer, die rechter is, schrijft hij zich in voor

een studie rechten, maar hij komt nooit opdagen en doet geen examens. Hij gaat in een pension wonen en maakt zijn eerste literaire vrienden: Le Vasseur, La Genevraye, Prarond en Chennevières, die elkaar regelmatig gedichten voorlezen. Baudelaire maakt indruk met zijn voordracht: 'de meest rake, schitterend ingepaste woorden en de gewaagdeste beschrijvingen volgden elkaar op, en wij luisterden blozend en vol verbijstering,' aldus een vriend. Een paar van hen brengen in 1843 de gezamenlijke dichtbundel *Vers* uit, maar Baudelaire trekt zich op het laatste moment terug; hij wil zijn werk nog niet prijsgeven. Volgens Prarond heeft hij het grootste deel van *Les Fleurs du mal* al in de jaren 1843-1844 geschreven.

In zijn jonge jaren zijn Victor Hugo en Sainte-Beuve de enige contemporaine auteurs met wie hij affiniteit heeft. (Aan Molière en Montaigne heeft hij overigens een uitgesproken hekel.) In 1840 verzamelt hij de moed om een brief aan Victor Hugo te schrijven. In dezelfde tijd wordt hij samen met een stel vrienden door een farmaceutisch onderlegde vriend, Louis Ménard, op diens zolder in het Quartier Latin ingewijd in de genoegens van hasj. Het is dan als genotmiddel nog onbekend in Parijs, maar wel vrij verkrijgbaar in apotheken. Hasj werd destijds niet gerookt, maar ingenomen in de vorm van 'dawamesk', een groenige, vette en kruidige substantie. Bij zijn eerste kennismaking met deze drug tekent Baudelaire in afwachting van de 'beloofde extase' een zelfportret waarin hij zichzelf tweemaal zo groot afbeeldt als de Colonne Vendôme (zie fotokatern).

In die tijd heeft hij zijn eerste seksuele contacten, onder anderen met Sara la Louchette ('Schele Sara'), en loopt hij blijkens een brief aan zijn broer in november 1839 zijn eerste druiper op. Deze wordt zo'n twee jaar later gevolgd door syfilis, die hem zijn leven zal blijven belagen, in episoden, zoals kenmerkend is voor deze ziekte. Nu Baudelaire meerderjarig is geworden, begint hij kwistig de erfenis van zijn vader uit te geven, voornamelijk aan schilderijen, meubels

en kleding. Wat dit laatste betreft had hij een zeer uitgesproken smaak, zo blijkt uit de vele getuigenissen die zijn overgeleverd. Hij droeg haast uitsluitend zwarte kleding, tot in de puntjes verzorgd en vaak in zelfbedachte ontwerpen, en werd daarom ook wel de 'ultra-fashionable' genoemd. 'Ik zie hem nog de trap van het maison Bailly af lopen, slank, zijn hals ontbloot, een heel lang gilet, smetteloze manchetten, een dunne stok met een gouden knop in zijn hand, en een soepele, trage, bijna ritmische tred', zo beschrijft een vriend de jonge dandy.

De vele uitgaven leidden al gauw tot schulden, en Charles vraagt zijn zestien jaar oudere broer Alphonse bij te springen. Deze is uit heel wat burgerlijker hout gesneden en laat zijn jongere broertje een vernederende lijst van schulden indienen. Baudelaire vermeldt in die inventarisatie doodleuk dat er dure kleren zijn gekocht 'om een meisje – weggehaald uit een HUIS – te kleden'. In het antwoord van zijn broer worden zijn uitgaven sarcastisch becommentarieerd: '120 F voor 3 vesten. Dat is 40 F per vest. De mijne kosten 18 tot 20 francs, terwijl ik kolossaal ben.'

Hij gaat in die tijd niet alleen met vrouwen van twijfelachtig allooi om, ook bepaalde louche vrienden geven zijn ouders reden tot zorg. Hij voelde zich aangetrokken tot randfiguren door zijn nieuwsgierigheid naar de mysterieuze kanten van het verdorven Parijs. 'Er moet iets worden gedaan om de totale ondergang van uw broer te voorkomen,' schrijft Aupick in 1841 aan Alphonse naar aanleiding van het financiële en morele gedrag van zijn jongste stiefzoon. Hij dient 'met de grootst mogelijke spoed aan het glibberig plaveisel van Parijs te worden ontruikt'. De manier die ze daarvoor bedenken is een lange bootreis van een jaar naar India. Het is in deze periode dat de band met zijn stiefvader slechter wordt; in brieven noemt Baudelaire hem niet langer 'papa', maar 'de generaal'.

De ‘lange wandeling’ die hij gedwongen gaat maken, is een reis met weinig passagiers en weinig comfort, en gaat (dan nog) helemaal om Afrika heen. Onderweg belandt de boot in een tornado en een cycloon. Volgens een curieus ooggetuigenverslag dat in 1867 (dus na zijn dood) in *La Chronique de Paris* verscheen, zou Baudelaire behulpzaam zijn geweest bij een manoeuvre waardoor het schip ‘op het nippertje gered werd’ doordat hij iemand hielp een geteerd zeildoek uit te rollen. Later braken ook nog twee belangrijke masten en waaiden er zeilen weg, en ook daarover werd uitvoerig beschreven hoe Baudelaire koppig met een stapeltje boeken onder zijn arm naar boven zou zijn geklommen via een touwladder, waarbij hij haast verdronk en uit het water gevist moest worden.

In het uitgebreide reisverslag van kapitein Saliz ontbreken deze heldhaftigheden overigens. In een lange brief beschrijft hij zijn indrukken aan Aupick, waarbij hij opmerkt dat Baudelaire zich afzondert van de andere reizigers en er ‘onaangenaam klinkende’ denkbeelden op na houdt. De kapitein constateert ‘dat het te laat was om de hoop te koesteren dat M. Beaudelaire [sic] zou terugkomen van zijn exclusieve voorliefde voor de literatuur zoals die tegenwoordig bedreven wordt’. Na Mauritius wil Baudelaire niet meer verder reizen, en kan de kapitein niet anders dan hem met een andere boot terug te laten reizen. In tegenstelling tot wat Baudelaire na terugkomst lang heeft volgehouden, is hij dus nooit in India geweest. Wel heeft de reis hem tot een aantal gedichten geïnspireerd, waaronder een eerste versie van het beroemde *L’Albatros*. Voor een echtpaar waarmee hij op Mauritius bevriend is geraakt, plantagehouder Adolphe Aurtard de Bragard en zijn mooie Creoolse vrouw Emmelina, schrijft hij *À une dame Créole*. Het zal enkele jaren later, in 1845, het eerste gedicht zijn dat hij publiceert. Het stel was enigszins verrast door het gedicht – of eigenlijk lichtelijk gechoqueerd.

Hôtel Pimodan en de 'Club des Haschischins'

Na zijn terugkeer in Parijs gaat Baudelaire op het Île Saint-Louis wonen, eerst op de Quai de Béthune en later op de Quai d'Anjou, op de bovenste verdieping van het befaamde Hôtel Pimodan. De ramen zijn van matglas, 'om niets anders dan de hemel te zien'. Zijn interieur is al net zo dandyesk als zijn kleding: zwart-rood rankend behang, een met muskus geparfumeerd tapijt en kunstig weggewerkte inbouwkasten voor kleding. Hij bezit niet veel boeken, wel kostbare, vooral oude uitgaven, sober maar mooi ingebonden, voornamelijk werk van oude Franse en Latijnse dichters. Een vriend schreef dat hij steevast met een bundel van Boileau onder zijn arm het café binnenkwam, een ander trof hem weleens lezend in een uitgave van Ronsard uit 1623.

Hij blijft te veel geld uitgeven, voornamelijk aan kunst, maar ook aan huur, meubilair en kleding – niet alleen voor hemzelf, ook voor Jeanne Duval, die inmiddels zijn geliefde is en dat lange tijd zal blijven. Hij brengt haar onder in een nabijgelegen straat met de pittoreske naam Rue de la Femme-sans-Tête. Wat Jeannes herkomst, leeftijd en uiterlijk betreft, spreken de beschrijvingen elkaar tegen. Ze zou knap zijn, met opvallend grote borsten en 'inktzwart' kroeshaar (ze was een mulattin), en zich voortbewegen als een koningin, hoewel ook het tegendeel wordt beweerd: niet knap, niet elegant en met een platte boezem. Baudelaires eigen tekeningen van haar spreken in ieder geval dat laatste tegen. Ze wordt ook wel de Zwarte Venus genoemd. Baudelaires vriend Théophile Gautier noemde haar 'zwijgzaam en somber als een sfinx'.

Om Baudelaires kapitaal te redden wordt een zware maatregel ingezet. Buiten zijn weten wordt er besloten hem onder curatele te stellen wegens 'ernstige drang tot verkwisting'. De argumentatie luidt dat 'monsieur Baudelaire, toen hij eenmaal meerderjarig was en de zeggenschap over zijn vermogen had gekregen, zich aan de meest dwaze verkwis-

tingen te buiten is gegaan; dat hij in een tijdsbestek van ongeveer achttien maanden bijna de helft heeft verkwist van zijn erfenis, die een kapitaal van ongeveer honderdduizend francs bedroeg, en dat de meest recente feiten aanleiding geven om te vrezen dat het restant van de erfenis volledig verloren zal gaan indien deze verkwister niet zo spoedig mogelijk een curator toegewezen krijgt'. Maandelijks zou hij een toelage ontvangen van de dan nog piepjonge notaris Narcisse Ancelle, zijn curator. De maatregel krenkt Baudelaire diep – en dan weet hij nog niet eens dat die zijn hele leven van kracht zal blijven. Hij ondergaat het met 'een gelatenheid die erger is dan woede', zoals hij zelf zegt.

De regeling zorgt voor een grote afhankelijkheid van zijn moeder, aangezien zij als enige toestemming kan geven om van het maandbedrag af te wijken. Ze ontwikkelen een symbiotische band. Als jonge jongen was Baudelaire een afhankelijk kind ('je moest eens weten hoe graag ik van je zou genieten en je gelukkig zou willen maken voordat je doodgaat'), als tiener had hij de steun van zijn moeder nodig vanwege zijn gevoelige en instabiele aard ('ik verveel me zo erg dat ik huil zonder te weten waarom'), en als volwassene is hij zeer gepreoccupeerd met haar gezondheid ('ik vraag u maar één ding, en dat is te zorgen dat u gezond blijft en lang blijft leven'), uit angst haar te moeten missen. Vanaf de ondercuratelestelling wordt geld een constante factor in de briefwisseling, aangezien Baudelaire nooit genoeg heeft aan de maandelijksse toelage, en voortdurend een beroep doet op haar moederliefde voor extra geld, met wisselend succes. Dit verklaart deels het relatief grote aantal brieven aan haar: een kwart van de hele correspondentie.

Regelmatig past Baudelaire in zijn brieven vormen van emotionele chantage toe, in een poging haar moederhart – en haar portemonnee – te raken. Op een subtiele manier is die zichtbaar in de overschakeling naar de u-vorm (meestal gebruikt hij de jij-vorm), waarmee Baudelaire enige koelte in de dialoog aanbrengt. Maar meestal is de chantage minder

verhuld. In maart 1853 schrijft hij: 'Ik schrijf je bij mijn twee laatste houtblokken, en met verkleumde vingers', en op tweede kerstdag: 'Het is nu zover gekomen dat ik geen plotselinge bewegingen meer durf te maken, zelfs niet al te veel durf te lopen, uit angst dat mijn kleren nog verder scheuren.' Eerder legde hij al uit dat hij twee hemden 'onder een broek en een gescheurd kostuum' droeg zodat de wind er niet doorheen kon blazen. Hij deinsde niet terug voor een afsluiting als: 'Vaarwel, heb medelijden met mij.' Dat is de essentie van veel brieven: heb medelijden met mij – en geef me geld.

Baudelaire volhardt in de weigering van een carrière en een gezin, en hij wil ook geen beroepsschrijver worden, zoals Balzac. Hij wil louter scheppend bezig zijn. Van plannen voor een baantje als huisonderwijzer komt niets: 'Alleen al de gedachte aan deze ontaarding en het opgeven van mijn talenten doet me huiveren.' De kloof tussen hem en zijn ouders wordt gapend groot. Baudelaire probeert zijn moeder aan het verstand te brengen dat hij niet als zij kan zijn: 'u blijft het verlangen uitspreken mij te zien als *iemand die als iedereen is*', en in een andere brief: 'wees overtuigd van één ding, waar jij altijd aan voorbij lijkt te gaan; namelijk dat ik, tot mijn eigen verdriet, niet zo in elkaar zit als andere mensen'.

Toch zou zijn moeder later meelesen met zijn werk, Baudelaire stuurde haar regelmatig zijn verschenen artikelen of boeken. En in 1858 zou ze aan Baudelaires halfbroer schrijven: '*Les Fleurs du mal*, dat zoveel beroering in de literaire wereld heeft teweeggebracht en dat soms helaas afschuwelijke en choquerende beschrijvingen bevat, heeft ook een grote schoonheid. Er zijn een aantal prachtige strofen, met zo'n pure taal, zo'n simpele vorm, die een geweldig poëtisch effect oproepen.' Het was een zeldzaam moment van begrip voor wat haar zoon dreef: 'Je kunt toch maar beter te veel vuur en artistieke verhevenheid hebben dan een gebrek aan ideeën, en banale gedachten?'

Geen huisonderwijzer dus, zoals zijn echte vader ooit was. Wel manifesteert hij zich voor het eerst als schrijver, en wel als kunstcriticus, eerst in diverse artikelen en vervolgens in boekvorm, met *Le Salon de 1845* (een jaar later gevolgd door *Le Salon de 1846*). Het boek verkocht niet best, wat wellicht meespeelde in de zelfmoordpoging die hij tweeënhalve maand later deed, in juni 1845. Op 30 juni stuurde hij een testamentachtige brief aan Ancelle. Vervolgens stak hij zichzelf met een mes in de borst, waarna Jeanne hem onder haar hoede nam en hem opsloot. Toen hij in de herfst van dat jaar terugkeerde naar Hôtel Pimodan, trof hij daar in zijn appartement de danseres en courtisane La reine Pomaré (Elise Sergent) aan, te midden van zijn schilderijen en zijn meubels, lezend in zijn boeken en drinkend uit zijn glazen.

Om zijn ouders tegemoet te komen in hun burgerlijke verlangens, schrijft hij zich vervolgens in aan de École des chartes, een instituut voor archiefwetenschap, maar ook hier volgt hij geen colleges en doet geen examens. In oktober 1845 kondigt hij zijn bundel *Les Lesbiennes* aan. Het woord 'lesbienne' had nog niet de betekenis die het nu heeft, maar had buiten de woordenboeken om zeker al de associatie van losbandigheid en homoseksualiteit (zoals ook blijkt uit zijn gedicht *Lesbos*, dat later verboden zou worden). Er zijn aankondigingen te zien tot in 1847. In de jaren 1848-1852 wordt de bundel vervolgens onder de naam *Les Limbes* aangekondigd, een werk 'waarin de woelingen en de weemoed van de moderne jeugd worden weergegeven', maar ook dan blijkt de tijd nog niet rijp voor Baudelaires debuut.

In Pimodan, ook wel Hôtel de Lauzun genoemd, werden iedere maand door de schilder Fernand Boissard zogenaamde *fantasias* georganiseerd, waarbij gezamenlijk hasj werd gebruikt, wederom in de substantie van een groenige 'pom-made'. 'Mijn waarde Théophile, er is hasj aan de horizon', zo luidde de uitnodiging aan Théophile Gautier, die Baudelaire daar (naast Gérard de Nerval en Honoré de Balzac)

leert kennen. De 'onberispelijke dichter' aan wie hij *Les Fleurs du mal* zal opdragen, zal pas jaren later een goede vriend worden. Overigens is Baudelaire vaker toeschouwer dan deelnemer volgens de aanwezigen. Over deze 'Club des Haschischins' schrijft Gautier verschillende verslagen in tijdschriften.

Baudelaire leidt een 'vie de bohème'; om schuldeisers te ontlopen verblijft hij vaak niet thuis, maar bij vrienden en in cafés. Na Hôtel Pimodan verblijft hij in een reeks 'hôtels garnis', gemeubileerde kamertjes. Charles Asselineau, met wie hij zijn hele leven bevriend zal blijven, vertelt hoe Baudelaire als hij langskwam steevast vroeg: 'Heb je wat geld?' en vervolgens in zijn kasten ging snuffelen, op zoek naar geld of iets bruikbaar om te verkopen, soms zelfs handtekeningen van zijn geletterde vrienden. Met zijn moeder is de relatie zo ingewikkeld geworden dat hij niet meer bij haar thuis komt. Ze proberen af en toe in een restaurant af te spreken. Zijn moeder schrijft in die tijd aan notaris Ancelle: 'ik hecht eraan gebrouilleerd te blijven'.

In 1848 is Parijs het toneel van de twee opstanden, de Februarirevolutie en het Junioproer, waar Baudelaire zich tot op zekere hoogte in laat meeslepen. Hoewel hij als dandy het standpunt huldigde: 'De dichter hoort bij geen enkele partij, anders zou hij een mens als alle anderen zijn', had hij toch compassie met de 'oude gedoemden die sterven in stilte' (uit het gedicht *De wijn van de voddenrapers*) en de 'ziekelijske massa die het stof van werkplaatsen inademt, katoen en kwik en allerlei andere gifstoffen binnenkrijgt'. Samen met een paar vrienden, onder wie Champfleury, richtte hij in het Café de la Rotonde een krantje op, *Le Salut public*, waarvan een paar nummers verschenen.

Maar zijn fanatieke deelname aan de opstand was ook, en misschien wel méér, een verlangen naar reuring. In zijn dagboek schreef hij er achteraf over: 'Wraaklust. Het eenvoudige genoeg om te slopen.' Het bekende verhaal dat Baudelaire vanaf de barricaden zou hebben opgeroepen om zijn

stiefvader te vermoorden ('Dood aan generaal Aupick!') ligt echter genuanceerder: hij zei dat alleen tegen een vriend, Jules Buisson, toen die Baudelaire in opgewonden toestand en met een gloednieuw jachtgeweer in zijn handen tegen het lijf liep in het Quartier Latin, waar een groep mensen een wapenwinkel had geplunderd. Hij vertelde Buisson dat hij een schot had gelost en dat 'ze Aupick moesten gaan fusilleren'. In deze tijd schrijft hij ook een brief aan de omstreden socialistische denker Pierre-Joseph Proudhon (bedenker van de uitspraak 'eigendom is diefstal'), om hem te waarschuwen voor een complot tegen hem. Deze reageert niet op de brief van Baudelaire, maar een paar maanden later nodigt hij hem wel uit om een keer samen te dineren (waarbij Baudelaire zich vooral verbaast over diens grenzeloze eetlust, 'voor een *homme de lettres*'). Proudhon belandt een jaar later in de gevangenis wegens zijn kritiek op het regime.

De muze(n)

In de chaotische periode die voorafgaat aan de publicatie van de *Fleurs du mal* gaat Baudelaire de zondagavonden bij Madame Sabatier bezoeken, die zijn belangrijkste muze zal worden. Hij heeft haar al eerder gekruist in Hôtel Pimodan, toen ze een veelgevraagd model voor schilders en beeldhouwers was. Als onwettig kind had ze het getroffen met haar geliefde, Alfred Mosselman, een aristocraat en rijk zakenman, wiens maîtresse ze tien jaar lang was. Hij had verschillende kunstenaars gevraagd haar te vereeuwigen, wat naast enkele fraaie schilderijen een opmerkelijk gewaagd beeld opleverde, getiteld *Femme piquée par un serpent* (Vrouw door een slang gebeten, zie fotokatern), waarin ze naakt en kronkelend is afgebeeld vanwege de 'slangenbeet'.

Mosselman gaf haar een appartement in de Rue Frochot, waar ze iedere zondag schrijvers als Flaubert, Nerval, Mus-

set en Gautier ontving, en beeldend kunstenaars als Clésinger, Meissonier en Ricard. Ze veranderde haar naam, Aglaé-Joséphine Savatier (waarover Gautier zei dat die klonk als een 'slak op een roos') in Apollonie Sabatier, een perfecte naam voor een beschermster van dichters en kunstenaars, die haar 'De Presidente' noemden. Het was een vrouw met een levendige geest en intellectuele nieuwsgierigheid. Ze creëerde een ongedwongen sfeer (heel anders dan de befaamde salonhoudster Madame Verdurin in Prousts *À la recherche du temps perdu*) waarin Baudelaire zich vrij voelde om de meest provocerende stellingen naar voren te brengen, zoals dat Barbey d'Aurevilly evenveel talent had als Homerus, en Veuillot zelfs meer dan Byron, waarmee hij de andere gasten geregeld tegen zich in het harnas joeg. Er zijn wel meer verhalen over zijn drang tot provoceren; zo vertelde Maxime Du Camp hoe hij rond die tijd eens met groengeverfd haar bij hem kwam. Toen hij er niets over zei, vroeg Baudelaire enigszins ontstemd: 'Ziet u niets vreemds aan mij?'

Flaubert en Gautier maken Madame Sabatier beiden het hof en schrijven haar ronduit pornografische brieven, waarin ze erover fantaseren haar voet of oksel te kussen of te likken, en Gautier de wens uitspreekt: 'moge mijn sperma in een parabool van hier tot de Rue Frochot reiken, in je rossige haar en tot op je spiegel'. De salonbezoekers houden ook een keer een dichtwedstrijd om haar te verheerlijken, maar Baudelaire bedankt voor deelname – dandy's doen niet aan groepsbezigheden. In plaats daarvan begint hij haar in zijn eentje te schrijven, thuis, anoniem. Drie jaar lang stuurt hij haar af en toe gedichten. En uitgerekend hij is degene die haar hart wint, wanneer hij zich enkele jaren later bekendmaakt en het zelfs tot een nacht samen komt. Apollonie Sabatier heeft haar minnaar vermoedelijk niet eerder bedrogen en lijkt serieus voor Baudelaire te willen kiezen, maar die is daar helemaal niet gelukkig mee, zo blijkt uit de briefwisseling. Nu ze bereikbaar is geworden, is ze voor hem geen 'godin' meer: 'nu ben je een vrouw'. Waarschijnlijk deins-

de hij ook terug voor een 'dure' minnares als zij. Inderdaad blijkt ze een vrouw van vlees en bloed, die pijnlijk getroffen uiting geeft aan haar teleurstelling en haar jaloezie op Jeanne, en mogelijk ook op Marie Daubrun.

Marie Daubrun was een toneelspeelster met wie Baudelaire in 1855 en 1859 een korte en stormachtige verhouding had en die hem eveneens tot enkele *fleurs du mal* inspireerde. In een brief aan George Sand (aan wie hij om niet geheel begrijpelijke redenen een grote hekel had) probeerde hij een rol voor haar te bemachtigen. Net als aan Jeanne is er maar één brief aan Marie bewaard gebleven, en zelfs daarvan is nooit helemaal met zekerheid vast komen te staan dat hij aan haar gericht was. De grote hartstocht die eruit spreekt doet vermoeden dat het niet om een onbeduidende vrouw uit zijn leven gaat, en zou er dus op kunnen wijzen dat het inderdaad om Marie Daubrun gaat.

'Een weefsel van godslasteringen'

Baudelaire publiceert *Les Fleurs du mal* uiteindelijk op zijn zesendertigste. Hij had zijn verzen lang voor zich gehouden; niet omdat hij twijfelde aan zijn kunnen (hij was er al vroeg van overtuigd dat hem uiteindelijk literaire roem ten deel zou vallen), maar hij wilde het juiste moment afwachten. De definitieve titel is in 1855 op een winteravond in café Lemblin bedacht door collega-schrijver Hippolyte Babou en gretig overgenomen door Baudelaire. In hetzelfde jaar wordt een voorpublicatie van achttien gedichten in de *Revue des deux mondes* gepubliceerd, met een 'bijsluiter' voor de mogelijk gechoqueerde lezers: 'Door het publiceren van de verzen die we nu gaan lezen, menen wij eens te meer te laten zien hoezeer wij probeersels, pogingen in de breedste zin des woords welgezind zijn.' In *Le Figaro* wordt negatief over de gedichten geschreven, in termen van 'armoede van de vorm' en 'poëzie van lijkenhoop en slachthuis'.